

УДК 159.922.8

DOI 10.31654/2663-4902-2022-PP-2-105-110

Король В.С.

старший викладач кафедри психології
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
vladimirkorol7324@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1190-2803

**ВПЛИВ НАВЧАЛЬНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ
НА СВІДОМИЙ ВИБІР НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА ТА 053 ПСИХОЛОГІЯ
У НІЖИНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ**

У статті розглядається актуальна проблема дослідження навчальних та професійних інтересів студентів-першокурсників, їх намірів та планів на найближче майбутнє, впевненості у свідомому і обдуманому виборі професії. Автором наголошено, що до цього часу не розроблено єдиного підходу до змісту професійного самовизначення психологів та майбутніх вчителів закладів середньої освіти, формування їх профорієнтаційної компетентності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що вивчення навчальних та професійних інтересів здобувачів вищої освіти першого року навчання дозволить з'ясувати мотиви їх вступу на навчання, визначити «вузькі місця» у профорієнтаційній роботі і профвідборі майбутніх психологів та вчителів, допоможе краще побачити перспективи такої роботи, її ще нереалізовані резерви, здійснити необхідні корективи у їх підготовку. За допомогою проведеного дослідження встановлено, що позитивне емоціональне ставлення до професії психолога не доповнюється знанням про реалії особливостей та складності цього виду діяльності, ті проблеми, з якими постійно стикається практичний психолог. Інтерес, готовність до роботи з людьми далеко не завжди доповнюється хоч би елементарним досвідом такої роботи, це швидше позначення потенцій, ніж реалій діяльності. Значна частина студентів зв'язує свою майбутню професію із власними особистими проблемами, які не можуть бути сильним і дієвим мотивом у тривалому ставленні до професії психолога. На основі встановлених особливостей навчальних та професійних інтересів розроблено рекомендації щодо їх врахування в навчальному процесі у вищій школі. Підкреслено важливість появи в школах факультативних навчальних дисциплін педагогіки та психології, на яких учні мали б можливість ознайомитися з навичками практичної роботи з людьми, розвивати в себе комунікативні уміння, та постійної взаємодії закладів середньої і вищої освіти, наступності і послідовності у цій роботі.

Ключові слова: навчальні інтереси, професійні інтереси, діагностика професійних інтересів, професійне самовизначення, профорієнтаційна робота.

Постановка проблеми. До важливих завдань вищої школи слід віднести підготовку кваліфікованих і обдарованих спеціалістів. Реалізація цього завдання передбачає цілий комплекс заходів, зокрема, профорієнтаційну роботу в школах, ліцеях та коледжах. Адже професійне самовизначення особистості відбувається на основі не лише індивідуальних переваг, власних цінностей, самооцінки наявних здібностей та можливостей, а і сформованої системи мотивів, в структурі яких вагоме місце займають навчальні та професійні інтереси.

Невміння проєктувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку в сучасних умовах, несвідомий вибір професії, який не підкріплений відповідними здібностями, інтересами, цінностями, можливостями особистості та не відповідає вимогам ринку праці, може у майбутньому викликати не тільки негативні емоції, незадоволеність постійними невдачами у кар'єрі, а й відсутність соціально-

економічного благополуччя та втрату здоров'я. Тому правильне свідоме професійне самовизначення, оптимальний вибір власної трудової діяльності – це одні із найважливіших чинників, які визначають майбутнє людини.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У психологічній та педагогічній літературі достатньо розроблені теоретичні аспекти побудови системи профорієнтаційної роботи у наукових роботах Д. О. Закатнова, М. М. Захарова, Л. А. Йовайші, Є. О. Клімова, Є. М. Павлютенкова, К. К. Платонова, О. Д. Сазонова, М. П. Тименка, Б. О. Федоришина, С. М. Чистякової та ін. Однак, до цього часу не розроблено єдиного підходу до змісту професійного самовизначення майбутніх психологів та формування їх профорієнтаційної компетентності, у структурі якої виокремлюють мотиваційний, когнітивний і рефлексивний компоненти [3].

На думку Зайцевої О.М. профорієнтаційну компетентність психолога складають компоненти, які відображають структуру системи професійної орієнтації: профінформаційна (профпросвітницька), профдіагностична, профконсультаційна, професіографічна компетенції [1].

Успішність професійного становлення студента, як зазначає Е. Ф. Зеєр залежить від власної активності студента, від наявності відповідних мотивів [2]. Тому таким важливим є регулярне дослідження професійних інтересів студентів, їх намірів і планів на найближче майбутнє, упевненості у свідомому і обдуманому виборі професії. Така інформація важлива з декількох точок зору.

По-перше, вона дозволить з'ясувати мотиви вступу студентів на навчання за даною спеціальністю.

По-друге, визначити «вузькі місця» у профорієнтаційній роботі і профвідборі майбутніх психологів.

По-третьє, допоможе краще побачити перспективи такої роботи, її ще нереалізовані резерви.

По-четверте, внести необхідні корективи у підготовку майбутніх психологів.

Мета статті – дослідити вплив навчальних та професійних інтересів на свідомий вибір спеціальностей 014 Середня освіта та 053 Психологія у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

Виклад основного матеріалу. Нами вивчалися професійні інтереси студентів перших курсів факультетів психології та соціальної роботи і природничих і точних наук, де здобувачі освіти отримують фахову підготовку за спеціальностями «Психологія», «Дошкільна освіта та практична психологія» та «Біологія та практична психологія». Всього дослідженням охоплено 49 студентів-першокурсників, що становить 88% від загальної кількості здобувачів. З них 6 хлопців і 43 дівчини. Переважна більшість з них вступили до університету після закінчення школи (77 %), перерву у навчанні в 1 рік мають 19 %, решта студентів вступили до вузу через 2 роки після закінчення школи (4 %). Дехто зі здобувачів має поглиблену підготовку у Ніжинському міському ліцеї, двоє закінчили коледж культури та мистецтв. Середній вік більшості зарахованих на перший курс складає 17 років (71 %), значно старших за віком – 29 %.

Завдання дослідження:

1) ретроспективне вивчення навчальних інтересів студентів до дисциплін шкільного циклу;

2) вивчення мотивів вступу за обраною спеціальністю;

3) з'ясування сфери обізнаності з особливостями майбутньої професійної діяльності;

4) усталеність професійного вибору і впевненість у його свідомому характері.

Для одержання емпіричних даних використовувався комплекс діагностичних методик, а саме:

а) карта інтересів А Голомштока (варіант на 120 питань);

б) градусник інтересів;

в) «кольорове письмо» для опосередкованого вимірювання інтересу до тих чи інших навчальних дисциплін;

г) анкета «Абітурієнт-психолог – 2019»;

д) фрагменти із провованих автобіографій;

е) твори-мікророздуми «Моя майбутня професія»;

- є) анонімне опитування професійних намірів студентів;
- ж) аналіз продуктів діяльності студентів;
- з) спостереження за особливостями навчальної діяльності студентів під час лабораторних і семінарських занять, написання рефератів;
- і) бесіди зі студентами та викладачами.

Надійність результатів дослідження забезпечувалась всебічністю дослідних даних, систематичністю і регулярністю досліджень, комплексним характером його проведення.

Аналіз дослідних даних показує, що значна частина студентів першокурсників зв'язує свій вибір майбутньої професії з інтересом до роботи практичного психолога (46 %), в той же час, на професію вчителя-біолога більше орієнтуються 12 % студентів факультету природничих та точних, а на професію вихователя дитячого навчального закладу 2 % студентів факультету психології та соціальної роботи. Переважна ж більшість першокурсників підкреслюють, що вибір майбутньої професії зумовлений як їх інтересом до практичної психології, так і інтересом до роботи вихователя чи вчителя-біолога.

Аналіз відповідей на питання «Чому бажаєте одержати освіту за психологічною спеціальністю?» показує, що найчастіше мотивами вибору психологічної професії студенти називають:

- а) подобається працювати з людьми, допомагати їм (57 %);
- б) щоб розібратися краще в самому собі, справитися зі своїми проблемами (45 %);
- в) за професією психолога майбутнє (35 %);
- г) професія психолога престижна, модна (23 %);
- д) порадили батьки, вчителі, товариші (16 %).

Аналіз дослідних даних показує, що 31 % студентів зацікавився психологією зовсім недавно, 23 % – цікавляться нею не більше одного року, 20 % – протягом декількох років, 18 % на протязі декількох місяців.

Відповіді студентів показують, що найчастіше свої знання з психології студенти в довузівський період черпали:

- а) з популярних теле-, радіопередач (37 %);
- б) з газетних та журнальних публікацій (36 %);
- в) із спостережень за роботою шкільного психолога (34 %);
- г) з розповідей вчителів, батьків, товаришів (23 %);
- д) з популярних книг для молоді (21 %).

До навчальних дисциплін, які їх найбільше цікавили в школі і в яких вони досягли найбільших успіхів студенти відносять:

- є) українську літературу (49 %);
- б) українську мову (42 %);
- в) історію (39 %);
- г) зарубіжну літературу (22 %);
- д) біологію (21 %).

Даючи свої відповіді на питання «Де Ви хотіли б працювати після закінчення вузу за одержаною спеціальністю?» студенти найчастіше називають:

- а) психологом у приватній фірмі (38 %);
- б) займатися приватною психологічною практикою (27 %);
- в) шкільним психологом (24 %);
- г) психологом у закладі охорони здоров'я, соціальної служби (21 %);
- д) з родом майбутніх занять я не визначився (20 %).

Позитивною стороною розвитку професійних інтересів студентів-психологів слід вважати ту їх особливість, що у значної частини є виражений інтерес до роботи з людьми, а також бажання допомагати людям, прийти їм на допомогу (79 % у студентів спеціальності «Психологія» і 86 % у студентів спеціальностей "Дошкільна освіта та практична психологія» і «Біологія та практична психологія»).

Тільки 11 % із опитуваних студентів (колишні ліцеїсти) виділяють серед шкільних навчальних дисциплін педагогіку і психологію, підкреслюючи їх значимість для своєї майбутньої професійної підготовки. Для інших же такі навчальні дисципліни в школі не читалися. Тому, маючи певне уявлення про професію психолога студенти

недостатньо обізнані з практичними особливостями цієї професії, сфер її застосування, особливо в системі закладів освіти, малознайомі із роботою шкільних практичних психологів. Вони або ідеалізують цю роботу, не помічаючи її проблем, або, навпаки, абсолютизують, драматизують ці проблеми. Знайомство з роботою практичного психолога у значній мірі здатне внести корективи у цей процес.

До недоліків у формуванні професійних інтересів студентів-першокурсників слід віднести їх виражене негативне ставлення до таких навчальних дисциплін як математика, фізика, хімія і навіть біологія. Хоча ці дисципліни (особливо математика і біологія) мають важливе значення для фахової підготовки майбутніх психологів. Тому більшості студентів доведеться визначатися у правильності свого вибору на старших курсах. Та чи зможуть вони це зробити однозначно? Навряд. Бо про це можуть свідчити хоча б такі попередні результати нашого дослідження. На питання «Чи повторили б вони свій вибір аби довелося вступати до університету спочатку» однозначну ствердну відповідь дали тільки 56 % опитаних студентів, 30 % опитаних студентів не протидіяли б можливості змінити свій вибір, якби вступати довелося б заново, менше 5 % студентів не визначилися зі своїм вибором, а 10 % студентів пішли б на компроміс: вибрали б психологічну спеціальність, але не пов'язану з педагогічними спеціальностями. Така ж неусталеність професійних інтересів частини студентів мала місце і при відповіді на питання «Чи докладете ви максимум зусиль, щоб потім, після закінчення вузу, працювати за обраною спеціальністю?» (43 % опитаних студентів зазначили, що обов'язково докладуть таких зусиль, але 26 % – не визначилися з цим питанням і ще стільки ж зайняли компромісну позицію).

Аналіз фрагментів провокованих автобіографій показує, що у відповідях студентів мають місце дві тенденції:

1) професія психолога цікава, але до неї ще як довго рости. Все як-небудь і само-собою складеться з часом;

2) це дуже важлива, потрібна професія, але чи справлюся я з нею? Вірну відповідь на це запитання допоможуть дати студенту: адекватна самооцінка, знання своїх позитивних сторін та недоліків, уміння використовувати набуті психологічні знання на практиці.

Висновки. Дослідження показало, що у розвитку та вияву навчальних і професійних інтересів студентів-психологів має місце цілий ряд проблем:

а) взаємодія, взаємовплив, а часто і конкуренція кожної з половинок цих складних професій, а саме, дошкільної освіти і практичної психології, біології і практичної психології;

б) позитивне емоціональне ставлення до професії психолога не доповнюється знанням про реалії особливостей та складності цього виду діяльності, ті проблеми, з якими постійно стикається практичний психолог;

в) інтерес, готовність до роботи з людьми далеко не завжди доповнюється хоч би елементарним досвідом такої роботи, це швидше позначення потенцій, ніж реалій діяльності;

г) насторожує і той факт, що значна частина студентів зв'язує свою майбутню професію із власними особистими проблемами. На дану обставину звертали увагу у свій час психологи московського університету, говорячи про результати і недоліки профвідбору на психологічні спеціальності. Бо цей мотив не може бути сильним і дієвим у тривалому ставленні до професії психолога.

Названі особливості підготовки практичних психологів можна врахувати у навчальному процесі двояко:

а) шляхом подальшого акценту на моноспеціальність «Психологія»;

б) шляхом досягнення компромісу в пошуку оптимального поєднання складових частин цих інтегрованих спеціальностей (цей шлях має як негативи, так і позитиви для підготовки психологів).

У процесі підготовки психологів потрібно враховувати і досить прохолодне ставлення частини їх до точних дисциплін в школі, а також до дисциплін біологічного циклу, так як ці дисципліни мають певне значення у фаховій підготовці психолога, зокрема, знання елементів математичної статистики, особливостей вищої нервової діяльності тощо.

Доцільно звернути увагу на читання в школі факультативних курсів педагогіки та психології, на яких учні мали б можливість ознайомитися з навичками практичної роботи з людьми, розвивати в себе комунікативні вміння. Потрібно також організувати профорієнтаційну роботу в школі по організації здібних учнів на вибір професії психолога, на свідоме утвердження себе у цьому виборі.

Вся ця робота вимагає взаємодії школи і закладів вищої освіти, наступності і послідовності у цій роботі. Діагностика ж рівня розвитку навчальних та професійних інтересів у такій роботі повинна займати і займає чільне місце.

Література

1. Зайцева О. М. Зміст та особистісно-зорієнтовані технології підготовки практичних психологів до профорієнтаційної діяльності. *Матеріали 5-го міжнародного симпозіуму*. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz5/72.pdf>. Дата звернення: 17.05.2018.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования. Москва: Флинта, 2003. 125 с.
3. Процько Х. В. Характеристика критеріїв та рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 71. Серія «Педагогічні науки». Чернігів: ЧДПУ, 2009. С. 121–124.

Referense

1. Zaitseva, O.M. Zmist ta osobystisno-zoriietovani tekhnolohii pidhotovky praktychnykh psykhologiv do proforiiientatsiinoi diialnosti [Content and personal-oriented technologies of training of practical psychologists for career guidance activities]. *Materialy 5-ho mizhnarodnoho sympoziumu – Materials of the 5th international symposium*. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz5/72.pdf>. Data zvernennia: 17.05.2018 [in Ukrainian].
2. Zeer, Y.F. (2003). *Psykhohohyia professyonalnoho obrazovanyia* [Psychology of professional education]. Moskva: Flynta [in Russian].
3. Protsko, Kh.V. (2009). *Kharakterystyka kryteriiv ta rivniv sformovanosti proforiiientatsiinoi kompetentnosti maibutnykh vchyteliv tekhnolohii* [Characterization of the criteria and levels of formation of professional orientation competence of future technology teachers]. *Visnyk Chernihiv-skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University*. Chernihiv: ChDPU [in Ukrainian].

Korol V.

senior lecturer of the department of psychology,
Nizhyn Mykola Gogol State University
vladimirkorol7324@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1190-2803

THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL INTERESTS INTO CONSCIOUS CHOICE OF THE SECONDARY EDUCATION, SPECIALITY 014 SECONDARY EDUCATION AND 053 PSYCHOLOGY AT NIZHYN MYKOLA GOGOL STATE UNIVERSITY

In this article is described the actual problem of the experiment of educational and professional interests of the first year of studying students, their intensions and plans for future, with confidence in their future profession. The author insists that there no worked out ways of the sense of the self-determination psychologists and Future teachers for secondary education, the forming of their professional competence. Making psychological and pedagogical analysis of the literature must be noticed that educational and professional interests of the first year of studying students will help to understand the motto of their entering the educational establishment, determine «narrow places» in vocational guidance and in professional selection of the future psychologists and teachers; will help

to see the perspectives of such work; do necessary things for their preparation. With the help of this experiment is established that the positive and emotional attitude of the psychologist's profession is not added by the real peculiarities and difficult problems, with which the practical psychologist connects every day. The interest and readiness to work with the people are not always added by the real experience of a such kind of work. In most cases is marked potency not as real activity. The most of the students connect their future profession with their own problems, but it can't be a strong motto in attitude to the psychologist's profession. As to such problems are developed some recommendations which can be used in the process of education in higher school. It is very important that at schools appear the optional lessons of pedagogic and psychology. At such lessons the pupils would have opportunities to learn practice in communication with people and connection between the establishments of higher and secondary schools.

Key words: educational interests, professional interests, diagnostics of the professional interests, professional self-determination, vocational guidance.